

Mauzóleum

Válogatás

Niccolò Machiavelli
(1469–1527)

*Niccolò, Niccolò ötszáz éves testvér
Ezt a koszorút szikkadt szavakból kemény koponyádra préselem*

*Köztünk szólva, megvan rá minden okunk, hogy csodáljunk
Száraz és kisztílú, és elméletektől szétmart*

*Niccolò, az alázatoskodó járás mestere
Örökké sértett hivatalnoka egy ócska köztársaságnak*

*Vezérkari főnök, nagykövet, méltóságos, rendőr
Mindig rosszul fizetve parvenü ízlésedhez képest*

*Minden történetíró példaképe (ó nekem, anélkül, hogy túlzott megütközést keltenék
Szabad-e dicsérnem vagy becsmérelnem ilyen eseteket)*

*Ahogy te egykor, a maiak is koszos fiókokban vájkálnak
Tömve törött ólomkatonákkal és penészes hercegekkel*

*Kis kurtanemesként fügét és babot és nyüvektől megrágott
száritott húst eszel, és epekövekkel és faeladással vesződsz*

*És ami asszonyaidat illeti, szajhákként marcangoltad őket
Szombat esténként, és alkuszt agyad meglátta bennük a mozgatható dolgokat*

*Egérlyukamban, hol lelket sem találok, mely hű szolgálatomra
Emlékeztetne, tíz líra játékadóssággal viaskodom*

*Ne aggódj, Niccolò, becsüljük érdemeidet
És emlékezzünk a te nagy idődre*

*Például anno 1502 Pistoiaiban, ki tanácsolta a főnöknek:
A városokat kiradírozni, a földeket felégetni, a lakókat deportálni?*

*És aki ellenállt, kötélén himbálózott a bitón.
Mert van néhány elrettentő büntetés, mely enyhébb a túlzott elnézésnél*

*Jó év volt ez Mr. Borgiának, felülmúlhatatlan, ragyogó és nagyszerű
Ghostwriterének, Niccolònak és a Firenzei First National City Banknak*

*Tíz évvel később katasztrófa, hálátlanság a világ fizetsége,
Nyugdíjazás negyvenhárom évesen, ósdi földbirtok*

*Az önsajnálát könnyei: mert vidámabban sehol nem
Üti fel fejét a hálátlanság, mint a nép szívében*

*Meg nem értett, mint minden jobb zseni, hadvezér a
Vakondtúráson, örök igazságokkal házaló:*

*Ez az a körforgás, amelyben a világ minden államalakzata
Forgott, forog és örökké forogni fog*

*Bizonyíték: a történelem, önarcképed, patkánykirálya
A fosztogatásnak, hamis esküknek és örült intrikáknak*

*A napi teher után levetem a piszkos parasztgúnyát,
Pompás udvari ruhát öltök, s belépek a régiek oszlopcsarnokába*

*És esténként a lírikus lélek: koldusszonett a gengszterhez, szolgálatban
A valódi reneszánsz ember meghajlik idejekorán*

*Niccolò, Niccolò, Európa legszebb virága, tele
Államérdekekkel és pompás lelkiismerettel*

*Te felismerted olvasóidat, Napóleont, Francót, Sztálint és engem,
Hálás tanítványaidat, és ezért dicséretet kapsz:*

*Kőkopár mondataidért, bátorságodért a gyávasághoz,
Mély értelmű banalitásaidért és új tudományodért*

*Niccolò, gazember, költő, opportunist, klasszikus, hóhér:
Te vagy a régi ember, ahogy a könyvekben áll, és ezért dicsérem könyvedet*

*Niccolò testvér, ezt nem felejttem el neked, és mert hazugságaid
Oly gyakran az igazat mondják, elátkozom meggörbült kezedet.*

Charles Robert Darwin
(1809–1882)

*Az ember, aki nem akarta.
Lába alatt a föld tengeribeteggé tette.
„Úttörő”, „korszakalkotó”, „zseniális”, „titán”:
de ő nem akarta, tiltakozott,
már a kezdetektől, minden eszközzel.
Hányinger, migrén, hipochondria.*

*Az iskola számára fehér folt.
Butának tetteti magát. Mimikriből közepes, és lusta.
Az agyemem visszataszító, szörnyen unalmas,
eltékozolt idő. A matematikához nem konyít,
felejtí a klasszikusokat, tudatlan marad, mint egy disznó,
ami a politikát, a történelmet és a filozófiát illeti.*

*Elvárják tőle, hogy orvos legyen:
nem bírja a vér látványát.
Papot akarnak faragni belőle:
nem megy neki a latin.
Kudarca ítélt. Mindenből kivonja magát,
tétovázik, kitér a következmények elől,
nem képes könyökölni.*

*A házasság: rettenetes időpazarlás.
A gyerek: mégiscsak jobb egy kutyánál.
Minden szórakozást kerül:
a szórakozás a legfőbb borzalom.
Aztán a híres világgjárás: részben akarata ellenére,
részben félreértésből. Órákig
fekszik a fedélzeten, a kártyaasztalon.*

*Szédülés, enerváltság.
Gyűjti a mintákat, adatokat, preparátumokat.
Meggyőződéseit megtartja magának.*

*Egy délután Malthust olvasgat
(szórakozásképpen): szívdobogás,
heves hidegrázás és az agyban
elektromos vihar. Utána
elveszett. A maradék az evolúció:*

*Megszületik A fajok eredete,
és „természetesen” feltartóztathatatlanul fejt ki
egyvégtében új eszméket,*

*melyek lerombolják a rombolót, apránként,
lassan és könnyörtelenül.*

*Visszahőköl, megnősül,
félreeső faluba költözik,
kerüli az utazást, a társaságokat,
elszigeteli magát: nyugdíjas harminchárom évesen.*

A fejem géppé változott,
mely arra hivatott, hogy nagy tömegű adatokat
általános törvényekké daráljon át.

*Hét év A korallszirtekről, struktúrájukról és elterjedésükről.
Huszonegy év Az indás-, kúszó- és futónövények
mozgáskéességéről és életformájáról.
Nyolc év A kacsakagylókról és a himlőkről
(két fóliáns az élő fajokról, kettő az őskoriakról).*

A héjből szilárd ház képződik,
mely páncélként óvja a testet.
További életemről ezért,
leszámítva publikációimat,
nincsen mondanivalóm.

*Napirend: legfeljebb négy óra munka,
majd látogatás a melegházakban.
Hosszú szieszta, sálba burkolózva
a pamlogon. Átöltözés. Vacsora után
valaki zongoraszonátát játszik.*

*Korán aludni tér. Álmatlanság:
éjszakai többnyire rosszul teltek,
gyakran ébren feküdt vagy felegyenesedve ült az ágyban.*

*(Ötven mérföldnyire [légvonalban],
egy másik invalidus kelletlenül
és feltartóztatathatatlanul az összeomláson dolgozik:
májbántalmak, hányinger, furunkulózis,
bágyadt, mint egy légy, álmatlanul, kínozva
véres hasmenéstől:
gép vagyok, arra kárhoztatva,
hogy könyveket nyeljek el, majd ezeket
megváltozott formában a történelem
trágyadombjára vessem.)*

Végtelen részletek, felhalmozva, mint a korallmész,

fiókokban, mappákban, regiszterekben.
Szegény ördög – jegyezte meg kertésze –,
csak ácsorog és bámul percekig
egy napraforgót.
Bár lenne valami dolga,
az jót tenne neki.

Fájdalmas sorvadás, érezni
a teljes kiszáradást.
Csak a tudomány marad.
Annál rosszabb.
Néha gyűlölöm.

Nem akarja, soha nem akarta,
és mégis, egész életét a „természethez” köti.
Otromba pazarlásával, kicsinyes kontárkodásával
és iszonyú kegyetlenségével: *módszeres,*
mint egy könyvelő vagy egy földigiliszta.

A szántóföld kialakítása
a férgek tevékenységére és
életmódjára vonatkozó megfigyelésekkel:
ötven esztendő munkájának gyümölcse.
A föld történetében jelentősebbek,
mint gondolnánk, *gyomrukban*
a földet humusszá
őrlik tonnaszámra, csendben és feltartóztathatatlanul.

Ignaz Philipp Semmelweis (1818–1865)

Szavaiból és cselekedeteiből
végtelen szívjóság beszél.
A bécsinél akkoriban nem volt
nagyobb szülőotthon a világon. Remek
alkalom minden reggel
a hullakamrában friss női
tetemeket boncolni!
Ritka kitartással végezte
sajátos vizsgálatait.
Meglehetősen kopasz volt, gyerekesen
naiv gondolkodású és kissé elhízott.

A tizennyolc és harminchat százalék
közötti halandóság

kedélyén kitörölhetetlen
nyomot hagyott. Mégis mámorosan
izzott a csárdás a vigadókbán.
Élvezte a táncot, és háromszor
váltott este, oly lázas
hangulatban volt, alsóneműt. Csak később
kínozták azok a fájó
lelki rezdülések, melyek az életet
nem teszik irigylésre méltóvá.

Vezető orvosok nézetei
a gyermekágyi láz gyógyításáról
(válogatás): vérsűrűsödés; mocsári levegő;
hulladék gyümölcsök káros hatása;
miazmák; hiányzó szellőzőkürtők;
közeli hullaházak és emésztőgödrök;
visszatartott tej; kozmikus
és tellurikus befolyások.
Más szóval babonás dünnnyögés.
Minden megmagyarázhatatlan, minden kétséges,
csak a halottak száma nem az.

Töprengő, provizórikus vidéki
asszisztens. Inkább félénk. Mégis
a világ valamennyi orvosi fakultásának
mondom: a tanításotok téves!
A fertőzött levegő,
a hullaméreg, a gennyedő,
üszkösödő, váladékos fekély,
a bomló hullarészek,
a rothadó anyagok, a szivacsok,
a fehérmémiadarabok, a kanalak, az ollók,
az ágytálak, a szülészfogók;

a zsíros ujjak, a belsőt
hullyszerűen érintő kéz, igen,
az orvos keze öl!
Egyetlen uncia klórmész elegendő,
egyetlen uncia, egyetlen vödör vízben,
és a mérgezésnek vége.
Gyakran pillantott feltűnően
húsos és ügyes kezére,
könnyekben tört ki, és nézte,
és nem tudott uralkodni magán,
sürgősen meg kellett szakítania előadásait.

*Bizottságok ülészetek,
de nem találtak semmit. Valaki nevetett.
Az uralkodó tan uralkodik.
A klinikán a halál tovább szedi áldozatait.
Fertőznek a maffiózók fegyverei:
zsíros szakvélemény, száraz rendelet,
meghamisított statisztika, tompa,
bénító hallgatás. Ennek a mézszárlásnak,
udvari tanácsos úr, ön is részese!
Az így meglelt ellenségeken
felbőszülve írni kezd.*

*Zavarosan, sértegetve, tehetetlenül,
kitérőkkel ismétli önmagát,
körben forog: a gyilkolást –
írja – meg kell szüntetni,
és a gyilkolás megszüntetésénél
én fogok őrt állni. Gyilkosok –
írja (minden szülésznek!) –,
mindenkit megnevezek, aki
szabályaim ellen vét,
mert bűnözőként cselekszik.
Mindenütt kémeket, fantomokat lát.*

*Barátai nem ismerik meg.
Elhízik bánatában, alaktalanná
válík. (Fantomnak nevezzük
az orvostudományban
a mesterséges vagy természetes
bőrrel bevont női medencét,
melyet az oktatás során az operáció
műveletekor alkalmazunk.)
Budapest utcáin
plakátokat ragaszt ki:
Óvakodjatok az orvosoktól!*

*Gyerekes jellem, különcködések:
ruhátlanul jár-kel a szobában,
és lábát szórakozottan az asztalra teszi,
elborulásához többé nem férhet kétség.
Mögötte a folyosón
kuncogás hallatszik. Mindenkor
az emberiség legfőbb jötevői
közé soroljuk,
és örökre szánjuk a szomorú
sorsért, mely neki jutott.*

*Délután két óra.
Ellenséges banda követi.
Tisztán látja őket, feketék,
mint a legyek, szalonkabátjukban,
és az anatómiába menekül.
Holttest a márványtömbön.
Bonckést ragad, felnyitja
a hullát, dobálózik a hússal,
turkál a belsőségekben, fenyegetőzik,
megvágja magát, lefegyverzik,
kiszenved három hét agónia után.*

*De nem így volt. Álmok ezek,
túlzások! Valójában
szép, békés, júliusi
vasárnap volt, és önként utazott.
Csak estefelé kezdett tiltakozni.
Hat ór alig bírta
lefogni. Kényszerzubbony,
sötétkamra. Középső ujján
a fertőző sebet későn vették észre.
Vérmérgezés: így tanításai
győzelmét már nem érte meg.*

BARTHA JUDIT és WEISS JÁNOS fordításai

FORDÍTÓI JEGYZET

Hans Magnus Enzensberger nevét az 1965-ben Karl Markus Michellel közösen alapított *Kursbuch* című folyóirat tette ismertté, amely az 1968-as diáklázadások egyik fő orgánuma lett. Az itt közölt három vers Enzensberger 1975-ben publikált *Mauzóleum* (*Mausoleum*. 37 *Balladen aus der Geschichte des Fortschritts*) című kötetéből való.

A versciklus a 14. század közepétől a 20. század második feléig tartó időszakot felölelve egy kollektív fikcióként értelmezett történelmet konstruál meg. A történelem metaforájaként megjelenő „mauzóleum” itt olyan híres emberek „síremlékeit” foglalja magában, akik találmányaikkal, alkotásaikkal, társadalmi, politikai szerepvállalásukkal hozzájárultak az emberiség előrehaladásához. (Az első sírban Giovanni de’Dondi, az óra feltalálója fekszik, akivel a mechanikusság uralma kezdődött, az utolsóban Che Guevara, a kudarcba fulladt diákmozgalmak emblematisz alakja, akinek nem sikerült legyőznie a mechanisztikus világszemléletet.)

A „ballada” műfaji megjelöléssel Enzensberger az események, történések és létállapotok epikus-drámai elemekkel átszőtt lírai kifejezőmódjára utal. Valójában olyan dokumentarista igénygel elkészített, balladisztikus hangvételő prózaversekről van szó, ame-

lyek tematikájukban és formájukban egyszerre tartják fenn és szüntetik meg a történelmet. Egyrészt tényeket közölnek (a kurzivált részek forrásanyagokból és tanulmányokból származnak), másrészt líraiak (az élőszónál erőteljesebben stilizáltak és ritmizáltak, olykor belső rimelésű, viszonylag szabályosan váltakozó sorokból állnak).

Enzensberger a „tragikus progresszió” (Gottfried Benn), valamint a „kultúra” és a „barbárság” összefonódásának (Walter Benjamin) gondolatán keresztül jut el a haladás történetének kritikai bemutatásához. A portrékból összeálló mozaik így azt sugallja, hogy a modernség meghatározó jegyeinek tekintett mechanizált technikai vívmányok és társadalmi változások az emberi szabadság korlátozásával csak a haladás hamis illúzióját nyújthatják.

Bartha Judit – Weiss János

M A R N O J Á N O S

Télen, déltájban

*A szája édes volt és szőrös,
mint a málna. És annak örült,
erre emlékszem, vagy ha nem is
annyira, de annyira, de annyira,
hogy kergetőzünk az asztal körül,
rajta fehér köntös, frottírból,
rajtam szűk pantalló, szégyelltem.
Mindent szégyelltem, amit viseltem.
Kacagott, a haja még vizes,
mert még mindig törülközőben.
Akkor ott állt az anyja az ajtóban,
én már egy hokedlin, törökülésben,
az udvaron koszos hó, belepve
szürke és fekete pernyével.
Mennem kell, mondtam, csikordítva
a hokedlit a kövön, mint a fogam,
ha nem megy valami sehogy álmomban,
s faroltam kifelé a konyhából,
ki a sárguló hóba, görnyedten.*